

העולם המופלא שבו לא חרב בית המקדש

סוקרת: גילה דנינו-יונה

אורי מאיר,¹ **חידת אבן השתייה**, איורים: קרן קוטלר נעים, רסיס נהרה, 2021, 344 עמודים.

ספרו של אורי מאיר שייך לקטגוריית ספרי פנטזיה לנוער והוא המשכה של המגמה שהחל אורי מאיר בספרו הראשון, **כתר מלכות**, שיצא לאור ב־2007 ובו סיפורי המדע הבדיוני הם שילוב של מקורות השראה מהמקרא, משירת ימי הביניים ומהספרות העברית בת ימינו.

במרכז הסיפור מתוארים שני עולמות דומים ומקבילים, שאנו, הדתיים והחילוניים, חיים בהם בימים אלה: העולם המקורי ועולם אחר – העולם המופלא, שהוא העולם שהיה בימי בית המקדש השני וחיים בו רק דתיים.

הדמויות המרכזיות בעולם שלנו, המקורי, הן חזי ואופיר – חברים במכינה הקדם-צבאית, ויש להם דמויות מקבילות בעולם המופלא, שחזי החילוני עובר אליו כדי למנוע את חורבן בית המקדש. המתח במהלך הספר כולו מתרכז בשאלה האם וכיצד יצליח חזי למנוע את חורבן בית המקדש.

על שאלתו של ד"ר אלי אשד (2021) מניין הרעיון לברוא עולם חלופי שבו קיים בית המקדש בהווה משיב אורי מאיר:

...אני כמעט בטוח שהרעיון המקורי לא היה ליצור עולם שבו בית המקדש עדיין קיים בהווה, אלא ליצור עולם שבו רבן יוחנן בן זכאי יצא מירושלים לפני כ־2000 שנה למרות שבית המקדש לא חרב. כלומר ליצור עולם שיש בו גם צדוקים שממשיכים לקיים את היהדות בצורה שבה היא התקיימה לפני חורבן הבית, וגם פרושים שמקיימים את היהדות פחות או יותר כפי שהיא מתקיימת היום.

1. **אורי מאיר** נולד בחיפה בשנת 1970. הוא מורה למתמטיקה. קובץ הסיפורים שלו **כתר מלכות** והספר **תמונות באר שבעיות** שבעריכתו ראו גם הם אור בהוצאת רסיס נהרה.

הקריאה בספר היא חוויה בלשית ולא רק בשל שם הספר **חידת אבן השתייה**, אלא כי היא מהדהדת לחידה בסיפורו של בורחס "גן השבילים המתפצלים"². הקריאה כמוה כסבך שבילים מתפצלים שמקצתם עולים בקנה אחד עם החשיבה האנושית המקובלת והאחרים לגמרי לא.

החשיבה האנושית נוטה לחלק את המציאות לשניונית (בינרית), כלומר לשתי קבוצות קוטביות המנוגדות זו לזו. המילים שמאפיינות את הקבוצות האלה נתפסות בתודעה כהפכים, למשל חיים ומוות; אמת ושקר; ישן וחדש; העולם הזה והעולם הבא.

מבחינת הטקסט הפכים וניגוד הם הצופן שמביא לידי הבנת העלילה וניסוח הנרטיב המרכזי, כלומר שום דבר אינו כפי שהוא נראה.

מה שנראים הפכים – מתברר שאינם הפכים; מה שנדמה ניגוד קוטבי (דיכוטומיה) – מתפוגג; חוקי הזמן והמרחב מקבלים משמעות אחרת.

המבנה (קונסטרוקציה) של הספר מורכב משכבות של ניגודים (דיכוטומיה) שמונחות זו על גבי זו ונראות קשיחות, כאילו היו שכבות גאולוגיות. אולם כשם ששכבות גאולוגיות קורסות לעיתים בשל פעילות טקטונית של הלוחות, קורסות גם השכבות הניגודיות בסיפור. אחרי שהצגתי את המבנה יש מקום לעשות לו פירוק ובנייה מחדש (דֵקונסטרוקציה).

מוצגות להלן השכבות הגאולוגיות שהן הבסיס של הספר ומאפייניה של כל שכבה:

בשכבה הגאולוגית של היהדות נמצאים בית המקדש, פרחי הכהונה, הקרבת הקורבנות והכוהן הגדול והנביאים; בשכבה נמצאים גם המשנה והתלמוד הבבלי והירושלמי, מסכת פסחים, הצדוקים ובני בריתם הבייתוסים האליטיסטים שהיו שונים מיריביהם הפרושים שהיו פתוחים יותר לשינויים שמתבקשים בהלכה המעשית ובמחשבה העיונית. שכבה זו מכילה אזכור של רוב חגי ישראל ובהם קריאת המגילה בפורים, ל"ג בעומר ופסח. אפילו ט"ו באב מוזכר, כשרננה כועסת על אופיר החילוני שלא ידע שעליו לחכות עם הצהרת האהבה שלו אליה לט"ו באב. בחידה המרכזית שנמצאת בספר מוזכרים כמובן יום הכיפורים ואבן השתייה. הסיפור נע בין חנוכה לפסח. שניהם חגי אור שבהם ניצחנו ונגאלנו וגילינו את אור החירות, ואפילו י"א באדר מוזכר אף שזה לא ממש חג, אלא מין מועד ציוני שמקשר אותנו לשכבה שלאחר מכן.

השכבה הגאולוגית של הציונות מכילה אזכורים לשירים שהם חלק מהחברות הציונית. למשל את "עלי גבעה שם בגליל" שיר שמציין את י"א באדר ואת נפילת טרומפלדור בקרב עם הבדואים. כאן מעניין לציין שהלחן של השיר שנחשב לשיר כה ציוני הוא לחן ערבי ששמע נחום נרדי מרועה בדואי וניכס אותו. וַיִּנָּקְטָה קטנה של הציונות: גנבנו לחן לבדואים שהרגו את טרומפלדור, והקדשנו אותו לטרומפלדור עצמו, מעניין מה טרומפלדור היה חושב על זה. גם השיר "קשתנו על שכמנו" של לוי קיפניס ודוד מערבי הוא חלק מגיבוש האתוס הציוני שביקש קיפניס להנחיל לילדים; השיר המיועד לגיל הרך עוסק בחץ וקשת שהיו נשקם של המורדים במרד בר כוכבא כמסמלי כוח וגבורה. בספר מופיע השיר שנכתב בעולם שלנו – העולם המקורי שבו הפכו החץ והקשת לסמלי החג לעומת אימוני

2. **גן השבילים המתפצלים** (בורחס, 1976/1941) הוא סיפור קצר של חורחה לואיס בורחס. הסיפור מעמיד שאלות פילוסופיות על החיים באמצעות הטקסט הספרותי, למשל כיצד ייתכן קיומו של עולם שבו כל התוצאות האפשריות של אירוע מתרחשות בו בזמן? כיצד מתקיימים עולמות מקבילים מוחשיים ובדיוניים בעת ובעונה אחת? וכיצד מקריות בעולם הספרותי יכולה להתרחש בעולם המציאות? להרחבה ראו דותן, 2023.

חיזוק וקשת שמתקיימים במציאות של העולם המופלא, מציאות המתנהלת שנים רבות קודם לכן, שבה החיזוק והקשת היו כלי מלחמה ולא סמל או ספורט לבני הנעורים. כמו כן מצוין שירו של אלתרמן שנכתב בשנת 1933 "נס גדול היה פה" הידוע על פי השורה הראשונה בו "זה היה בחנוכה", ובו מוצגים המכבים באופן מגוחך וניצחונם שנחגג כחג דתי עד ימינו, מושג בלי שלחמו למענו, וכן שיר הציוני של אהרון זאב "אנו נושאים לפידים" שנכתב בשנת 1936 והלחין אותו מרדכי זעירא ועד היום הוא מושר בפי ילדי ישראל. השיר מבקש לציין כי הנס שקרה לנו הוא חילוני ולא נס דתי. כדי להעצים את נזילותו של מרחב הזמן, מצויים בספר גם הפלסטינים שהם חלק בלתי נפרד מהשכבה הגאולוגית הציונית, אבל הם נמצאים גם בעולם המופלא – זה שקדם לחורבן בית המקדש, והם למרבה הפלא חיים בריבוע הגדול ורוצים להחריב את בית המקדש ולכבוש לעצמם ריבוע נוסף.

בשכבה הגאולוגית של הישראליות הקלסית יש רכיבים ישראלים רבים: שירו של שלום חנוך שביצע אותו אריק איינשטיין – "שיר שחלמתי על פראג" – העוסק בכיבוש פראג בידי ברית המועצות ב-1968. השיר מתקשר לשכבה הגאולוגית הקודמת, הציונית, שבה הוזכרו הפלסטינים ככובשים ומחריבים, ובשיר על פראג ביקשו הצמד איינשטיין וחנוך לדבר גם על צרות של אחרים – על כיבוש פראג, מה שהופך את הדיון על כיבוש מבחינת מיקומו בספר לדיון רחב מאוד ואף כלל-עולמי; לשייקה לוי מה'גשש החיזור' ולשמחזי המלאך מהעולם המופלא שחזר בתשובה, יש קול דומה; בספר מופיעה שאלתו של המפורז מכפר אז"ר של לאה גולדברג ומרשק: "זה שבמרום זורח שמו הוא שמש או ירח?"; מושגים הנחשבים למייצגי הישראליות הקלסית בהם עמוס עוז ו"ארצות התן" והפעולה שייצגה עד לא מזמן בעיני ישראלים רבים קרבה לאחר: 'לעשות שבת אצל חבר דתי' כדי לחוש מהי קדושה, כשם שבעיני ישראלים השתתפות במפגש של דו-קיום מאפשרת להם להבין את 'הערבי'; מגמה (טרנד) ישראלית של מסעדות שחייבים לחגוג בהן יום הולדת לפחות פעם אחת, היא מסעדת דקס על הכינרת, לא רק מכיוון שראש הממשלה בנימין נתניהו ורעייתו שרה נוהגים לחגוג שם ימי הולדת, אלא כי זו המגמה העכשווית במסעדות ובתרבות הבילוי במסעדות, כפי שהיא משתקפת גם בתוכניות הבישול בטלוויזיה והיא פיוז', מיזוג אוכל של פעם עם נגיעות או עיבודים עכשוויים. הקו המנחה (קונספט) של מסעדת דקס נשען על ארכיטקטורה קדומה, אבני בזלת ושיטות צלייה עתיקות של טלאים, ולכן המסעדה מצויה במרכז השכבה של הגאולוגיה הישראלית, בדיוק כפי שהספר מבקש למקם בו את עצמו. לכן כנראה נבחרה המסעדה הזו למקום שמנחם, ראש הישיבה, לוקח את חזי אליו ומשוחח איתו על המעבר בין העולמות, כמו המסעדה והספר.

בשכבה הגאולוגית של תרבות העולם נמצאים ז'אק דרידה³ והדקונסטרוקציה (פירוק ובנייה מחדש). לא בכדי חזי, גיבור הסיפור, קורא את דרידה בצרפתית, ומתוך כך מבקש למתג את עצמו כמו אינטלקטואל, ולא בכדי הוא מספר כי במשפחה שלו חושבים שחזן ממרי פופינס **ועליסה בארץ הפלאות** בתרגום הישן, הכול זבל! בשכבה הגאולוגית הזו נמצאים גם **הסוחר מוונציה ואמנות התרגום**; ספרה של ג'יין אוסטיין **גאוה ודעה קדומה** (Pride and Prejudice) שרגנה, אחותו של אופיר, קוראת אותו באנגלית; ואפילו השיר ששרות באנגלית אהיותו של אופיר: "פטרוזיליה, מרוה, רוזמרין ותימין ביריד בסקרבורו" (Are you going to Scarborough Fair?).

3. ז'אק דרידה, פילוסוף יהודי צרפתי יליד אלג'יר, נחשב לאבי זרם הדקונסטרוקציה, שמשמעותו היא פירוק ובנייה מחדש על רקע קריאה ביקורתית. הדקונסטרוקציה כתפיסת עולם וכמתודולוגיה מרכזית בתפיסת השיח הפוסט-מודרני נמצאת בתחומים רבים ובהם לשון, שפה, ספרות, פילוסופיה, ארכיטקטורה ועוד.

המבנה של הספר נבנה על התשתית של השכבות הגאולוגיות-ספרותיות שלבסוף התמוטטו עם התבנית הדיכוטומית. **התבנית הדיכוטומית המרכזית** בספר משורטטת באמצעות המבנה של שני העולמות, כאמור לעיל, העולם המקורי שבו אנו חיים היום והעולם המופלא – זה העולם הבדיוני שבו בית המקדש לא חרב.

חזי גיבור הסיפור מגלה קלף מסדרת "העולם המופלא"⁴ אצל סבא וסבתא שלו. זה הקלף המצויר של גילוי הקוטב הצפוני.

37. רוברט פירי מנלה הקוטב הצפוני

(אלבומי הקלפים של העולם המופלא, 2020)

רק חזי וסבו יכולים להבחין שהאזניים של הכלבים הגוררים את המזחלת של רוברט פירי, זזות. אצל סבא וסבתא חזי מגלה עוד דבר, שסבא שלו – אביגדור, שהוא מוזר במקצת והתנהגותו צעירה לגילו, יכול לחזור אחורה בזמן. סבא אביגדור הוא הוא מי שמסביר לחזי שיש דרך לעבור בין העולמות ומציב לו את העובדה שאין לו ברירה, הוא חייב לעבור מהעולם שלנו, המקורי, לעולם המופלא כדי לעשות את משימת חייו –

הצלת בית המקדש מחורבן. סבא נשאר בעולם המקורי אך למרבה ההפתעה הוא דומה מאוד לראש הישיבה בעולם המופלא.

על אף שלמראית העין מדובר **בעולמות נפרדים** שמצויים במרחבים גאוגרפיים למיניהם כמו שאנחנו מבינים מהמפות בתחילת הספר, נראה שזה לא כך: **עולמות שמצויים במרחב זמן שונה** – הימים שבית המקדש השני היה קיים לעומת היום; **העולמות ההפוכים** – אם היה מדובר בעולמות הפוכים אז שמות העולמות לא היו כפי שהם, העולם שלנו נקרא העולם המקורי, והעולם ההוא מלפני חורבן בית המקדש נקרא העולם המופלא. לו היה מדובר בהפכים אז העולם המופלא שהוא היפוכו של העולם שלנו, המקורי, היה צריך להיקרא העולם המזויף. לו היה ההיפוך נוגע לעולם המופלא, אז העולם שלנו היה צריך להיקרא העולם הרגיל. כבר בתחילת הספר אמר אופיר לחזי באחד מהוויכוחים שלהם: "לא משנה כמה החילוניות הישראלית תתנתק מהמקור היהודי, בסוף היא תמיד תחזור אליו במקומות הכי לא צפויים!" (מאיר, 2021, עמ' 13) אז אם המקור הוא העולם היהודי למה קוראים לעולם שלנו העולם המקורי? כמו שאופיר אומר גם אם נדמה שמדובר בשני עולמות הם קורסים זה על זה ברגעים הכי לא צפויים.

4. סדרת "העולם המופלא" הייתה סדרה מסחרית של אלבומים שיצאה בשנות השבעים בהוצאת נירם. בסדרה זו היו קלפים שילדים נהגו לאסוף ולהרכיב מהם אלבום תמונות. בקלפים היו איורים וטקסט של בעלי חיים, המצאות, מקומות רחוקים וטקסים של תרבויות מגוונות.

(איוריה של קוטלר נעים בתוך מאיר, 2021, אין מספור עמודים)

הפרקים בספר מחולקים בין התרחשויות בעולם המופלא להתרחשויות בעולם המקורי, עד שהניגוד הזה גם הוא מתמוטט בפרק 20 שנקרא "בקר וערב". בפרק זה מתנהל לראשונה מפגש בין דמויות משני העולמות, איילת מהעולם המופלא מתוודעת לראשונה לחזי מהעולם המקורי. שם הפרק מהדהד גם לוויכוח בין הבתים הנחלקים לשניים (דיכוטומיים) במסורת היהודית: בית שמאי ובית הלל, שהיו חלוקים בשאלה מהו זמן קריאת שמע. שאלה חשובה שפותחת את המשנה הראשונה בתלמוד הבבלי – בגמרא, וזו התשובה שהתלמוד עונה עליה: מהשעה שהכהנים הטמאים שטבלו, יכולים לאכול את התרומה שמפרישים להם. מאחר שהמשנה נכתבה זמן רב אחרי חורבן הבית השני, מעל 100 שנה אחרי, לא ברור איך הגמרא יכולה לענות תשובה זו. איך באמת ידע אדם מתי לקרוא קריאת שמע? על שאלתו של אלי אשד (2021) העוסקת בהשערות על כתיבת הספרים היהודים, עונה מחבר הספר:

האמת היא שזה אחד הקטעים האהובים עלי בספר! אם אנחנו בוחנים את שירת יהודה הלוי, או את התלמוד הבבלי, ניתן להתרשם שהדעה של אופיר, שספרים אלה נכתבו בעולם המופלא, ולא בעולם המקורי, יש בה ממש!
כך למשל התלמוד הבבלי נפתח בשאלה 'מאימתי קורין את שמע בערבין?', והתשובה הראשונה שהתלמוד נותן היא 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן'. עכשיו עד כמה שאני יודע אין ממש ויכוח שהמשנה נכתבה לפחות 130 שנה אחרי חורבן בית שני, אז איזו מין תשובה זו?? איך מישהו אמור לדעת מתי לקרוא את שמע בשעות הערב מן התשובה הזו?! כנראה שאופיר באמת צודק, והמשנה והתלמוד נכתבו בעולם המופלא, ועברו לעולם שלנו בדרך מסתורית!

נוסף על שאלת קריאת שמע שמעידה על הבלבול בין העולמות יש דוגמאות רבות המבקשות לפתור את הבלבול ולקבע בתודעת הקוראים את ההבנה שלא מדובר בשני עולמות נפרדים. הבלבול מייצר שיבוש של זמנים ואירועים שמתנהלים לא בהכרח לפי הזמן הכרונולוגי אלא לפי מאפיין אחר. כמה דוגמאות למשל: **לישע** – הבן הבכור של הבייתוסים שפעלו במחצית הראשונה של המאה הראשונה לספירה. הוא לומד במחלקה למתמטיקה באוניברסיטה העברית, בקמפוס בגבעת רם שהוקם בשנת 1953; **הכוהן הגדול יהוֹצֶדֶק** יודע על ההגדה של פסח אך ההגדה נכתבה רק לאחר שנחרב בית המקדש. אז איך הוא יודע? בפרק האחרון הכוהן הגדול מזמין את כולם לחגוג איתו את חג הפסח, ולקרוא את ההגדה כמנהג הפרושים, בלי לוותר על הקרבת קורבנות. ממש איחוד בין העולמות.

ייתכן שזו אחת הכוונות של הספר ששני העולמות של הפרושים והצדוקים יכולים או צריכים להתקיים בו בזמן; **השעונים** בעולם המופלא דומים לשעונים בעולם המקורי אף שבעולם המופלא עדיין הם לא היו מקובלים כשעונים ביתיים או כשעוני יד; עוד דוגמה מעניינת היא ריב"ז – רבן יוחנן בן זכאי. חזי קורא את האגדה על רבן יוחנן בן זכאי שוחר השלום שרצה לשתף פעולה עם הרומאים והבין שלשם כך הוא צריך לצאת מירושלים. והוא אכן יוצא מירושלים בארון מתים, כי באותה תקופה חיו בתוך החומות וקברו את המתים מחוץ לחומות. אחרי שהוא יוצא מירושלים הוא מקים את הסנהדרין ביבנה. חזי לא מבין איך זה יכול להיות שהוא קורא בעולם המופלא סיפור שהתרחש לאחר חורבן הבית כשבפועל בעולם הזה עדיין בית המקדש קיים.

מה שמעיד יותר מכל על כך שאין מדובר בשני עולמות הוא היכולת לעבור בין העולמות.

חזי עבר בין העולמות, אולי גם סבא שלו שדומה מאוד לראש הישיבה, ואולי גם ההורים שלו שקיומם הנעדר בולט מאוד בסיפור וכל מה שאנחנו יודעים זה שהם נסעו לחוץ לארץ. בדרך להציל את המקדש חזי ואופיר עוברים ביער דרך בקת השונרית. הם נכנסים רטובים מבעד לשער המים ויוצאים יבשים ומחויכים בבקת השולמית. שולמית ושונרית הן אחיות שחיות בעולמות נפרדים, אחת בעולם המופלא והשנייה בעולם המקורי והן מנהלות ביניהן קשר כאילו לא מפרידות ביניהן מעל 2000 שנים.

ציינתי שהתבנית הדיכטומית משרטטת ניגודים שמתבררים לעיתים רק כמראית עין של ניגודים, ואעמוד על חמשת הניגודים העיקריים: **הניגוד הדתי** שמציב דתיים לעומת חילונים; **הניגוד האתני** שמציב אשכנזים לעומת מזרחים; **הניגוד הלאומי-ערכי** שמציב תושבים לעומת מתנחלים; **הניגוד הפוליטי** שמציב ימין לעומת שמאל; **הניגוד המגדרי** שמציב נשים לעומת גברים.

התבנית הניגודית הכללית של הספר מעוצבת באמצעות המאפיינים של שתי הדמויות הראשיות, חזי ואופיר, ובאמצעות קווי המתאר של דמויותיהן שמכילים כמה מהתבניות הניגודיות שהצגתי לעיל.

אופיר אזולאי הוא מרוקאי-מזרחי ודתי – ולעומתו חזי דורון הוא הונגרי-אשכנזי וחילוני.

חזי הוא מי שמקבל מהמחבר את הזכות להציל את בית המקדש. לחזי שחי בעולם שלנו, העולם המקורי, יש זכות יתר (פריווילגיה) לעבור בין העולמות, והוא אכן משתמש בזכות יתר זו ועובר לעולם המופלא, שבו הוא מנהיג את מסע ההצלה של בית המקדש. אופיר עוזר לו ומקבל ממנו הוראות לא תמיד ברצון. כמעט כמו שנאמר על חיילי גולני המזרחים "הם בסדר כל עוד יש להם קצינים לבנים."⁵ כבר בפתיחת הספר אופיר מקריא טקסט שכתב בקבוצת הכתיבה במכינה הקדם-צבאית. הטקסט מספר על תחרות שהוא עשה עם הסופר השמאלני, אתגר קרת, בנושא מי יותר ערס. על אף שאתגר קרת ניצח, הוא העדיף להכריז על אופיר כמנצח, כי למה שאתגר קרת ירצה להיות ערס?

אופיר וחזי החברים בתנועות נוער, דומים אבל ניגודיים זה לזה, אופיר בבני עקיבא בגבעת זאב וחזי בשומר הצעיר בסניף נווה שאנן בחיפה. השקפת העולם של אופיר מסתכמת במידע שהוא מתנחל ואבא שלו הימני בעד להרוג מתיוונים. חזי לעומתו, הוא דמות מורכבת ומתוחכמת; הוא סוציאליסט,

5. כפי שפרסם העיתונאי אנשיל פפר בכתבה בעיתון "כל העיר" 1.12.2000 על השיחות שהתקיימו בין בנימין נתניהו להיסטוריון הבריטי, מקס הייסטינגס, בעת שהאחרון כתב את הספר על יוני נתניהו ועל מבצע אנטבה.

כמעט מרקסיסט, פילוסוף, כזה שקורא את דרידה בצרפתית, מתנשא. המשפחה של אופיר היא משפחה מזרחית גדולה ורועשת, מגובשת ושמחה. משפחה חמה. לעומתה, המשפחה של חזי היא משפחה קטנה, הוריו גרושים והאוירה בבית מנוכרת וקפואה. הדימוי המשפחתי הניגודי משתקף אפילו באופן ראיתי של חזי את ירושלים. כשהוא מבקר עם המשפחה שלו בירושלים ב"יד ושם", העיר נראית לו קודרת ואפורה, ולעומת זאת כשהוא נוסע להתארח אצל אופיר בגבעת זאב, העיר נראית לו צבעונית ועמוסה.

אולי כדי להתחמק מטענת הסטראוטיפיות באפיון הדמויות, מוצגים לעיתים מאפיינים שהם היפוכם של הסטראוטיפים המקובלים, אף שעצם הצגת היפוכו של דבר מגדירה בראש וראשונה את הדבר עצמו, למשל אבא של אופיר המתנחל, המרוקאי והדתי הוא רופא, ובמשפחת אזולאי הבנים עורכים את השולחן אחרי התפילה ומחכים לבנות, ולא להפך כצפוי. אף על פי כן מה שמאפשר לחזי להתאהב ברננה אזולאי הוא העובדה שהיא שונה מהמשפחה שלה, היא שמאלנית קצת, האנגלית שלה רהוטה וכמוהו גם היא קוראת ספרות בשפת המקור. כלומר לו הייתה רננה משקפת את התבנית הסטראוטיפית שבה נמצאת משפחתה ייתכן שחזי לא היה מתאהב בה.

מעניין להתבונן באופן שמתבטא הניגוד המגדרי, ובתפקיד המוקצה לדמויות של נשים בספר. בדרך כלל יש נשים מעטות בספר. רוב הנשים לא עומדות בפני עצמן, אלא מוצגות על פי התפיסה השמרנית-מסורתית מנקודת המבט של התפקיד שלהן במערך המשפחתי. נקודת מבט שהופכת להיות רכיב מהותי בזהות שלהן – כמו סבתא של, אימא של, ואחות של; למשל מירי, אימא של אופיר, חוץ מהתפקיד שלה בטיפול במשפחה שלה אנחנו יודעים עליה מעט מאוד. אנחנו יודעים שהיא חמה ומבשלת ומחבקת, אבל זו כאמור הזהות התפקודית שלה. בדומה אנחנו פוגשים את סופי, סבתא של חזי, הדומה למירי, מחבקת, מאכילה וקשובה. באותה דרך אבל אחרת במקצת גברת בייתוס מוצגת אישית של... ומוריה אחות של...

רננה, אף שהיא אחות של אופיר, מוצגת כדמות והיא כבר הוזכרה לעיל. היא חיה בו בזמן בשני העולמות. אנחנו פוגשים אותה בעקיפין כבר בפתיח של הספר כשאופיר מקריא את הסיפור שכתב בסדנת הכתיבה על המאבק שלו עם אתגר קרת וההכרזה שלו כערס. אופיר מסביר לחזי את הכוונה שלו בסיפור: "התכוונתי שלא תתקרב לאחותי" (מאיר, 2021, עמ' 59). ברור לאופיר שהוא צריך להגן על אחותו. הוא גבר, מרוקאי עם פוטנציאל לאלימות, ולכן הוא מוצג כמו ערס. מובן לו שיש לו הזכות לומר במקום רננה מה היא רוצה ומה טוב לה. יש מקום לומר שזו הגדרה בסיסית להחפצה של רננה. אחרי המהומה עם הצהרת האהבה כלפי רננה חזי "...חשב רק על רננה. הוא ידע שאין לזה שום סיכוי. היא אבודה. אופיר ירצה אותו, כלומר, יהיה חבר מאוד טוב שלו, אבל לא ייתן לו להתקרב" (מאיר, 2021, עמ' 64). בשלב הזה רננה היא מושא הניגוח בין שני החברים-הגברים. עם זאת אנו פוגשים גם רננה אחרת, כזו שעל אף שהיא לא מכירה ולא קראה את דרידה, בטח לא בשפת המקור כמו אופיר, היא מבינה את דרידה ויכולה לתמצת ולזקק רעיון שלו רק ממה שאופיר מנסה להסביר לה, כלומר היא חסרת ידע אבל בעלת פוטנציאל.

איילת, אף היא דמות העומדת בפני עצמה, היא רועת צאן מבית לחם שחיה בעולם המופלא ומוצגת בהתחלה ילדה קטנה ומבוהלת שנמכרה כשפחה למשפחת בייתוס והיא מפחדת ממר ומגברת בייתוס, ואפילו מאבישג השפחה של משפחת בייתוס. אבל דווקא היא עושה מהלך חריג מבחינה מגדרית ובורחת מבית בייתוס לירושלים, היא עושה מהלך אמיץ ומסע מפרך ומסוכן, שבזכותו היא מקבלת

תפקיד עיקרי ברביעיית הגמר שמגיעה לבית המקדש ומצילה אותו: הרביעייה כוללת את חזי ואופיר, אותה ואת הגדי המִדְבָּר. אנחנו מבינים את התפקיד שמיועד לה כבר כשהיא והגדי מגיעים במהלך הבריחה שלהם, כל אחד בנפרד, למערה – שהיא סמל לרחם ששניהם ייוולדו ממנו מחדש מבחינה נפשית ורגשית. מערה היא רכיב מתווך מקובל בין מרחב לזמן בספרות העממית ובמיתולוגיה. ואכן, איילת שאחרי המערה לא דומה לזו שנכנסה אליה.

שתי האחיות שולמית והשונרית הן דווקא דמויות פעילות שמאפשרות את התנועה בין המרחבים ומניעות את העלילה. באופן שלא מתיישב עם תקינות מגדרית הדמויות שלהן מהדהדת לדמויות של מכשפות, עם הבקתה הקטנה ביער והיכולות העל־טבעיות. דווקא הדמויות שלא מוצגות באמצעות התפקיד שלהן, שהן לא נספחות אלא דמויות עצמאיות ופעילות, הן מכשפות. הנשים האחרות ממלאות תפקידים נשיים מסורתיים של טיפול ושירות – סדרת תפקידים שנשים מובנות אליהן והם מקושרים ליכולות שיש כביכול לנשים: איילת ואבישג הן שפחות ואפילו בישיבה שכולם בה בנים הספרנית היא אישה.

אציג לסיום את דמותו של חזי – גיבור הספר, שבה מצטלבים מגדר, לאומיות, אתניות וערכים.

חזי הוא מי שמציל את בית המקדש באמצעות הפתרון לחידת אבן השתייה.

אבן השתייה הוא המקום שלפי חז"ל החלה בו בריאת העולם. בבית הראשון היה מונח ארון הברית על האבן והיא נחשבת הלב הפועם של בית המקדש. עזאזל היה מלאך מוכשר שהתאהב בבת אנוש, רב עם הקב"ה ואחרי שהם השלימו, אֵלֻקים התחיל לשלוח אותו למשימות מיוחדות מטעמו – כאילו אֵלֻקים הוא פוליטיקאי מנוסה ועזאזל הוא פוליטיקאי מתחיל עם שאיפות (אספירציות). עזאזל רוצה קורבנות עיזים כי זה מעיד על כוח והוא רוצה כוח ושררה, לכן הוא רוקם עסקה עם כמה כוהנים שישנו למענו את דפוסי הפולחן בבית המקדש ויקריבו קורבנות רבים יותר מהדרוש. העסקה שלו עם פרח הכהונה רמליהו שיקריב למענו שעירי עיזים היא שחיתות. חזי וחבריו פוגשים את עזאזל בהיכל הקודש. חזי יכול לגבור עליו, כפי שלמד במסכת פסחים. הדרך היא למרוח את דמו של גדי על השער. כאמור, להיכל הקודש הגיעו עם חזי ואופיר גם אילת והגדי המִדְבָּר. זו דילמה בעבור חזי שברור לנו שהוא חייב להכריע בה הכרעה מוסרית, רגע לפני שהוא מציל את בית המקדש. כצפוי חזי מסרב לשחוט את הגדי המִדְבָּר, שעשה איתו את כל המסע לבית המקדש. זו החלטה מוסרית, שמציגה לפנינו את חזי כמוסרי. מעבר לכך זו החלטה עניינית, כיוון שכל הסיפור של הצלת בית המקדש נועד למנוע את השחיתות שהביטוי שלה הוא הקרבת יתר של קורבנות. אם חזי היה מקריב את הגדי המִדְבָּר, הוא לא היה שונה מעזאזל כי הוא היה מעיד עליו כמי שמוכן להקריב קורבנות יתר למען כוח. בשיא המתח ניצב חזי לפני עזאזל, וממש ברגע המכריע הכוהן הגדול והמלאכים מגיעים לעזור לו להציל את בית המקדש. אף על פי כן עזאזל מצליח לומר את המילה "נפץ" ונעלם, ואז באמת נשמע קול נפץ מתוך ההיכל וחזי, הוא ולא הכוהן הגדול או המלאכים, הוא מי שרץ לקודש הקודשים ורואה את אבן השתייה מתפרקת לרסיסים שנופלים לתהום שמתחתיה. רגע לפני שזה קורה – חזי יורה את חץ דבק הבטון שהביא מהישיבה בעולם המופלא ומצליח להדביק את האבן. אבל זה לא נגמר עד שזה לא נגמר, ולמרות החץ מתחיל להתהוות סדק באבן שהולך ומתרחב וגורם לחלק מהאבן ליפול לתהום, והחלק שנותר נשען על זיו קטן. חזי מחליט לדבר אל האבן ולבקש ממנה שתאחה, כמעט כמו משה שהיכה בסלע, אבל האבן לא מקשיבה לו. חזי מבין שהמשמעות העמוקה שלפיה אבן השתייה קשורה להתחלת הבריאה היא שתמיד יכולה

להיות התחלה. כל רגע נתון יכול להיות נקודת התחלה, אז הוא אומר בקול את מדרש בראשית, האבן רועדת, צומחת ומכסה את פי הטהום שמתחתיה. עזאזל מסולק ובית המקדש ניצל.

אז מהו מדרש בראשית? המדרש שעוסק בשאלה למה נברא העולם בבי"ת. האות בי"ת סתומה מכל צדדיה ופתוחה מלפנים, כלומר אין למטה, למעלה, מן הצד או לאחור, אלא מיום שנברא העולם ואחריו. אין לנו מה לחקור ולדרוש במה שקדם לבריאה, והמבט שלנו צריך להיות מופנה קדימה – לפנים. משמעות המדרש היא שהאדם צריך לדעת את מגבלות השכל, ולחקור ולדרוש רק את שיש לו תשובה, ולא לחקור את מה שנבצר מבינתו. משמעות האות בי"ת היא גם שניים וזה הרמז לקיומם של שני העולמות: העולם הזה והעולם הבא; העולם הרוחני והעולם הגשמי; העולם המקורי והעולם המופלא. הידיעה על קיומו של עוד עולם נותנת לאדם כוח להתמודד עם הקשיים בעולם הזה, גם אם המבט שלו על העולם הזה הוא מבט ביקורתי. הספר מבקש לומר שאם אנחנו לא מוצאים את שני העולמות, אנחנו צריכים, כמו רוברט פירי, לצאת ולגלות עולם, ואין ספק שהעולם הזה יהיה עולם מופלא.

המחבר בוחר להעניק לחזי את הזכות להציל את העולם, ודווקא לו, לחילוני ההונגרי-האשכנזי שהוא כזכור סוציאליסט, כמעט מרקסיסט וגם פילוסוף, שלומד במכינה הקדם-צבאית ומתעניין ביהדות במובן הרחב והוא ניהן בעושר תרבותי ובהשכלה רחבה, שהביטוי לה ניתן בשכבות הגאולוגיות בספר. דווקא הצעיר החילוני שכה בטוח בעולמו, פתוח לעולם היהודי הרוחני לאו דווקא מהיבט התורני-דתי או מההיבט האמוני-המשיחי, אלא מההיבט הפילוסופי-הרוחני העמוק, הוא "הנבחר" להציל את העם מחורבן. החורבן שנוצר בשל השבר בין העולמות, בין היהדות הדתית לישראליות החילונית, שבר וחורבן שיצרו למראית עין שני עולמות נפרדים כביכול, אבל לא ממש. את השבר תאחה, כך לטענת הספר, דווקא הישראליות החילונית, זו שפתוחה אל העולם היהודי. אמירה זו של הספר מעוררת אולי תקווה בימים אלה של העמקת השסע בעם, שסע שעלול להוביל אותנו לעולמות נפרדים, ואולם גם בתקווה המוצעת טמונה מידה של התנשאות כלפי שני העולמות גם יחד, שאף לא מאחד מהם תבוא הישועה לעם, אלא רק ממי שנבחר לשליחות ודמותו משלבת בין העולמות ולכן יכולה לעבור בין העולמות ולקחת את מה שנדמה בעיניה כמיטב משני העולמות. הרקע העלילתי שמציב הספר במרכזו הוא שבית המקדש ניצל מחורבן בית שני. גם במידע זה ניכרת מידה של התנשאות חילונית על פני העולם הדתי, שכן ה"מידע" שבית המקדש לא חרב, מיתר את הדיון על הצורך או הרצון בהקמת בית המקדש. אסיים בהערה לשבחיו של הספר שמביא לבני ובנות הנעורים ספר הרפתקאות שמחבר אותם אל העולם היהודי, מעשיר את עולמם בידע רב על המורשת היהודית ופותח להם צוהר אל 'עולם מופלא' שאולי לא הכירו.

רשימת מקורות

אלבומי הקלפים של העולם המופלא. (2020, 9 במאי). (37) רוברט פירי מגלה הקוטב הצפוני [תמונה מצורפת]. פייסבוק.

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3184333144930531&set=a.276627165701158>

אשד, א' (2021, 30 באוגוסט). מקום בו עוד עומד בית המקדש: שיחה עם אורי מאיר. יקום תרבות: הזירה המקוונת לתרבות עברית. <https://www.yekum.org/2021/08/> מקום-בו-עוד-עומד-בית-המקדש-שיחה-עם-אורי/

בורחס, ח"ל (1976). **גן השבילים המתפצלים: טקסטים קצרים, סיפורים, מסות** (י' ברונובסקי, מתרגם). הקיבוץ המאוחד – המועצה הציבורית לתרבות ולאמנות והמפעל לתרגום ספרי מופת. (המקור פורסם ב-1941)

דותן, א' (2023). **מקריית: בספרות, בתיאוריה, בחיי היומיום**. רסלינג.